॥ ज्योतिर्मय ॥

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

❑ पुणे ❑ वर्ष १ ले ❑ अंक २३ वा ❑ शुक्रवार दि.२१ फेब्रुवारी २०२५ ❑ पाने ४ ❑ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

विशेष लेख...

अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या नावाखाली अश्लीलता

– प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

आजच्या काळात, जिथे आपण स्वतःला स्वतंत्र आणि वैयक्तिक अभिव्यक्तीच्या अधिकाराने बांधील मानतो, तिथे एक नवीन आव्हान उभे राहिले आहे – हे आव्हान कोणत्याही मर्यादा नसलेल्या अभिव्यक्तीचे आहे. प्रसिद्ध युट्यूबर रणवीर इलाहाबादिया यांनी अलिकडेच केलेल्या वादग्रस्त विधानामुळे आजच्या प्लॅटफॉर्मवर अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या नावाखाली जे काही बोलले जात आहे ते पुन्हा एकदा अधोरेखित झाले आहे. या घटनेवरून हे सिद्ध होते की जोपर्यंत अभिव्यक्ती वैयक्तिक किंवा सामाजिक नियमांविरुद्ध जात नाही तोपर्यंत तिला मर्यादा नाहीत.

इंडियाज गॉट लेटेंट सारख्या कार्यक्रमांमध्ये सहभागींना अश्लील प्रश्न विचारणे आणि नंतर ते विनोदी म्हणून सादर करणे हे केवळ अयोग्यच नाही तर समाजाच्या नैतिक रचनेवरही परिणाम करते. स्टँड-अप कॉमेडीच्या नावाखाली आपण जे पाहत आहोत ते केवळ शो-पीस म्हणून निरर्थक आणि आक्षेपार्ह टिप्पण्या आहेत. विनोदाचा उद्देश लोकांना हसवणे आहे, कोणाचीही ओळख किंवा प्रतिष्ठा दुखावणे नाही.

आजच्या विनोदी कलाकारांना आणि युट्यूबर्सना हे समजून घ्यावे लागेल की स्वातंत्र्य म्हणजे कोणाचाही अपमान करण्याचा परवाना नाही. प्रत्येक अभिव्यक्तीमागे जबाबदारी आणि समजूतदारपणा असावा. आपण हे लक्षात ठेवले पाहिजे की प्रत्येक अभिव्यक्तीमध्ये सभ्यता आणि प्रतिष्ठा राखली पाहिजे, जेणेकरून समाजात सकारात्मक संदेश पोहोचेल आणि आपल्या संस्कृतीबद्दलचा आदर अबाधित राहील.

आज सोशल मीडियावर अश्लीलतेचा इतका धुमाकूळ माजलेला आहे की लहान मुलांसमोर किंवा चार चौघात मोबाईल चालू करणे ही भीती वाटायला लागलेली आहे. इंटरनेट आणि सोशल प्लॅटफॉर्म प्रदान करणाऱ्या कंपन्या या गैरवापराला रोखण्यासाठी कोणतेही प्रभावी पाऊल उचलत नाहीत. कंपन्या अनेकदा त्यांच्या परवानगीशिवाय तुम्हाला त्यांचे फोटो किंवा साहित्य वापरण्याची परवानगी देत नाहीत, म्हणून जास्तीत जास्त, जे काही आक्षेपार्ह मजकूर अपलोड केला जाईल तो काढून टाकला जाईल. असे या साईट्स वर पोस्ट असते. तरी कंपनीने केलेले सर्व दावे विश्वासार्ह नाहीत सोशल मीडियावर नियमन, स्व-नियमन किंवा सरकारी नियंत्रणाची गरज आहे. सत्य हे आहे की किशोरवयीन मुलांकडे विशेष इंटरनेट कौशल्य आहे. सध्या दृष्टिकोन नियंत्रणाची जास्त गरज आहे. सोशल मीडियावरील वाढती पोर्नोग्राफी ही नैतिक मूल्यांचे उल्लंघन आहे आणि सुसंस्कृत समाजाच्या रचनेवर गंभीर आक्षेप घेते, म्हणून जर ओटीटीवर अंकुश आवश्यक आहे.

लक्षवेधी छायाचित्र....

पक्षांची शाळा.....

(छाया : भीमराज सातदिवे, छ. संभाजीनगर)

तब्बल सात दशकांनी अ. भा. मराठी साहित्य संमेलन दिल्लीत

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

दिल्ली : आगामी अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन दिल्ली येथे होणार आहे. तब्बल सात दशकांनी प्रथमच मराठी साहित्य संमेलनाचे आयोजन दिल्लीमध्ये करण्यात येणार आहे. या संमेलनाचे आयोजन 'सरहद' या संस्थेकडून करण्यात येत आहे. संमेलनापूर्वीच राज्यात राजकीय खळबळ उडाली होती. २१ फेब्रुवारीपासून तीन दिवस दिल्लीच्या तालकटोरा स्टेडियमवर ९८ वे अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन होणार आहे. तालकटोरा ऐतिहासिकदृष्ट्या महत्त्वपूर्ण आहे, कारण हे ठिकाण मार्च १७३१ च्या युद्धाचे ठिकाण आहे. या युद्धात बाजीराव पेशव्यांच्या नेतृत्वाखालील मराठ्यांनी मुघलांचा पराभव केला होता.

७१ वर्षांनंतर दिल्लीत मराठी साहित्य संमेलन

मराठी ग्रंथकार सभेच्या अंतर्गत समाजसुधारक न्यायमूर्ती महादेव गोविंद रानडे आणि लेखकांच्या गटाने मे १८७८ मध्ये पुण्यात प्रथम या संमेलनाचे आयोजन केले होते. ऑक्टोबर १९५४ मध्ये दिल्ली येथे झालेल्या शेवटच्या परिषदेत पंतप्रधान जवाहरलाल नेहरू प्रमुख पाहुणे म्हणून अध्यक्षस्थानी होते आणि काकासाहेब गाडगीळ या नावाने प्रसिद्ध असलेले लेखक आणि राजकारणी नरहर विष्णू गाडगीळ स्वागत समितीचे प्रमुख होते.

या कार्यक्रमात महाराष्ट्रातील प्रमुख राजकीय व्यक्तींबरोबर कवी आणि लेखक एकाच मंचावर येण्याची अपेक्षा आहे. या संमेलनाचे उद्घाटन पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या हस्ते शुक्रवारी विज्ञान भवनात होणार आहे. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या समवेत राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाचे अध्यक्ष शरद पवार आणि महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस असतील. शरद पवार हे यंदाच्या स्वागत समितीचे प्रमुख आहेत. या कार्यक्रमाला प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित राहणारे मोदी हे नेहरूंनंतरचे दुसरे पंतप्रधान असतील.

अस्खलित मराठी भाषक असलेले माजी पंतप्रधान पी. व्ही. नरसिंह राव सातारा येथील कराड येथे झालेल्या ७६ व्या संमेलनाचे प्रमुख पाहुणे होते आणि माजी राष्ट्रपती प्रतिभा पाटील यांनी पदावर असताना महाराष्ट्राच्या सांगली येथे झालेल्या ८१ व्या संमेलनाचे उद्घाटन केले होते. गेल्या आठवड्यात राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाचे अध्यक्ष शरद पवार यांनी महाराष्ट्राचे उपमुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांना 'महादजी शिंदे गौरव पुरस्कार' देऊन गौरविले होते. शरद पवार यांनी केलेल्या सत्कारावर शिवसेनेने (उद्धव बाळासाहेब ठाकरे) तीव्र आक्षेप घेतला होता.

मराठीला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळाल्यानंतर ही पहिली परिषद

महाराष्ट्रातील विविध साहित्य संस्थांची सर्वोच्च संस्था असलेल्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य महामंडळातर्फे आयोजित होणाऱ्या संमेलनाचे मुख्य आयोजक पुणेस्थित 'सरहद' हे संमेलनाचे मुख्य आयोजक आहेत. गेल्या ऑक्टोबरमध्ये मराठीला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळाल्यानंतरची ही पहिलीच परिषद आहे. या कार्यक्रमासाठी तालकटोरा स्टेडियमच्या गेट्स आणि हॉलला महाराष्ट्रातील प्रतिष्ठित व्यक्तींची नावे देण्यात आली आहेत. या संमेलनाच्या मुख्य प्रवेशद्वाराला हिंदुत्वाचे प्रतीक विनायक सावरकर यांचे नाव देण्यात आले आहे, तर स्टेडियममधील जागांना डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर, माजी उपपंतप्रधान यशवंतराव चव्हाण आणि ज्योतिराव फुले यांची नावे देण्यात आली आहेत.

साहित्य संमेलनाला सुमारे २,७०० लोक उपस्थित राहण्याची अपेक्षा आहे, त्यात जवळपास १,५०० कवी, लेखक आणि प्रकाशन जगतातील व्यक्ती सहभागी होणार आहेत. 'सरहद' संस्थेचे अध्यक्ष संजय नहार म्हणाले की, या कार्यक्रमात सुमारे १०० पुस्तकांचे प्रकाशन होण्याची अपेक्षा आहे. तीन दिवस चालणाऱ्या या कार्यक्रमात शरद पवार आणि देवेंद्र फडणवीस यांच्यासह राज्याचे उपमुख्यमंत्री अजित पवार आणि एकनाथ शिंदे, महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री सुशील कुमार शिंदे, महाराष्ट्राचे मंत्री उदय सामंत आणि आशीष शेलार, काँग्रेस नेते व माजी मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण, माजी केंद्रीय कॅबिनेट मंत्री सुरेश प्रभू, महाराष्ट्र विधान परिषदेच्या उपसभापती नीलम गोऱ्हे यांच्यासह अनेक नेतेमंडळी उपस्थित राहणार आहेत.

साहित्य संमेलनात राजकीय नेत्यांच्या उपस्थितीबद्दल विचारले असता संजय नहार म्हणाले, ''अतिथी यादी, वक्ते आणि निमंत्रितांची निवड करण्याची जबाबदारी संमेलन महामंडळाची असते, त्यात आमची भूमिका कमी आहे. मात्र, दिल्ली हे आपली राजकीय राजधानी आणि राजकीय शहर आहे, त्यामुळे राजकारण्यांनी हाताळलेल्या मुद्द्यांचा साहित्य जगतावर परिणाम होतो. या प्रश्नांची उत्तरे देण्यासाठी राजकारण्यांनी उपस्थित रहावे. सर्व प्रकारच्या वेगवेगळ्या जागतिक दृष्टिकोनांना आत्मसात करण्याचा या परिषदेचा इतिहास राहिला आहे.'' कार्यक्रमाच्या व्यवस्थेबाबत संजय नहार म्हणाले की, पुण्याहून अनेक लेखक विशेष रेल्वेने येणार आहेत. ''कराचीतील मराठी भाषिक लोकही या कार्यक्रमाला उपस्थित राहण्यास उत्सुक होते, परंतु त्यांच्या प्रवासाच्या परवानग्या काढल्या गेल्या नाहीत,'' असे त्यांनी सांगितले.

अखिल भारतीय
मराठी साहित्य संमेलन, दिल्ली
२०२५

दिल्लीच्या मराठी संमेलनाविरोधात विद्रोहीचा आवाज घुमणार छ. संभाजीनगरात

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

छत्रपती संभाजीनगर – दिल्लीचे मराठी साहित्य संमेलन हे भाजप सरकारचे आश्रित आश्रीत असल्याचा आरोप विद्रोही सांस्कृतिक चळवळीच्या राज्याध्यक्षा प्रा. प्रतिमा परदेशी यांनी मुंबई व छत्रपती संभाजीनगर येथे १८ फेब्रुवारी रोजी झालेल्या पत्रकार परिषदेत व्यक्त केला. त्या अखिल मराठी साहित्य संमेलनाच्या प्रक्रियेबाबत बोलतांना पुढे बोलताना पुढे म्हणाल्या की, आधी राजकीय बनलेल्या अखिल भारतीय संमेलनाचे आता शासकीय आणि पक्षीय संमेलनात रूपांतर झाले आहे तो जनतेच्या हिताचा नाही, असा विद्रोही घणाघाती आरोप या पत्रकार परिषदेत केला.

विद्रोही सांस्कृतिक चळवळीच्या वतीने १९९९ पासून अखिल भारतीय ब्राह्मणी भांडवली पुरुषसत्ताक मराठी साहित्य संमेलनाच्या विरोधात विद्रोही मराठी साहित्य संमेलने आयोजित करण्यात येतात. महात्मा फुले यांच्या साहित्य संस्कृतीविषयक भूमिकेवर आधारित या विद्रोही साहित्य संमेलनाचे आयोजन अखिल भारतीय ब्राह्मणी मराठी साहित्य संमेलनाच्या समोर त्याच दिवशी त्याच तारखांना व अनेकदा समोरासमोर करण्यातआले आहे. नाशिक, उदगीर, वर्धा व अमळनेर या ठिकाणी तर कोट्यावधींचा खर्च करूनही मंडपातील रिकाम्या खुर्च्यांमुळे खजील झालेले अखिल भारतीय ब्राह्मणी मराठी साहित्य संमेलन आता दिल्लीश्वरांच्या आश्रयाला गेले आहे. विद्रोही साहित्य संमेलन मात्र मराठी मातीत पाय रोवून विषमतावादी, शोषक संस्कृतीच्या विरोधात फुले, शाहू, आंबेडकरी भूमिका घेऊन खंबीरपणे लढत आहे; म्हणूनच १९ वे अ.भा. विद्रोही मराठी साहित्य संमेलन छत्रपती संभाजीनगर (औरंगाबाद) येथील आमखास मैदानात मलिकअंबर नगरीत २१,२२ व २३ फेब्रुवारी रोजी संपन्न होत आहे. त्या संदर्भाची भूमिका, संमेलनाची कार्यक्रम पत्रिका ,अध्यक्ष व उद्घाटक इत्यादी दि.१८ फेब्रुवारी रोजी जाहीर करण्यात आल्या. सत्यशोधक समाजाचे १५१ वे वर्ष, भारतीय प्रजासत्ताकाचे ७५ वे वर्ष यानिमित्ताने होणाऱ्या एकोणिसाव्या विद्रोही मराठी संमेलनाच्या अध्यक्षपदी मराठीतील लोकसाहित्य ,संस्कृती व प्राच्यविद्या अभ्यासक,इतिहास संशोधक,भाषा तज्ञ,विचारवंत डॉ.अशोक राणा यांची निवड तर उद्घाटक म्हणून ख्यातनाम आंबेडकरवादी हिंदी साहित्यिक, समीक्षक, अनुवादक, विचारवंत कंवल भारती (दिल्ली) यांची निवड करण्यात आली असून छत्रपती संभाजीनगरात होणाऱ्या १९ व्या विद्रोही मराठी साहित्य संमेलनात तीन दिवस भरगच्च कार्यक्रम होणार असल्याचे या पत्रकार परिषदेत प्रा.प्रतिमा परदेशी व १९ व्या विद्रोही मराठी साहित्य संमेलनाचे स्वागताध्यक्ष इंजि. सतीश चकोर व मुख्य निमंत्रक एडवोकेट धनंजय बोरडे यांनी घोषित केली.

छत्रपती संभाजी नगर (औरंगाबाद)येथील आमखास मैदानावर उभारलेल्या मलिकअंबर साहित्यनगरीत २ भव्य सभामंडप असून ३ दालनांमध्ये बालमंच, युवा मंच यासह एकूण ४ विचार मंचावर विद्रोहीचे विविध कार्यक्रम होणार आहेत. ''शिवाजी अंडरग्राउंड इन भीमनगर मोहल्ला'' व ''बिस्मिल्ला'' या दोन नाटकांसह पुढील दोन दिवसांमध्ये विद्रोहीत ६ परिसंवाद , १४ गटचर्चा,१ विशेष व्याख्यान होईल. काव्य पहाट मैफिल, गझल संमेलन, अशी ४ कविसंमेलने व काही सत्रात साहित्यिक, विचारवंत, पत्रकारांशी साहित्य संवाद होईल. सांस्कृतिक व कला प्रकारात आदिवासी गाणी, कला दर्शन, लोककलांचे सादरीकरण व महाराष्ट्र दर्शन इत्यादी विविध सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे सादरीकरण होणार आहे. कथाकथनांच्या कार्यक्रमासह २ नाट्यवाचन , ३ एकपात्री प्रयोगासह २ एकांकिकेचे सादरीकरण या मंचावर होणार आहे. युवा कलाकारांचे रॅप गीतांचे सादरीकरण लक्षवेधी ठरणार आहे.

खास मंडपातील ८ कला दालनात चित्रकाव्य, शिल्पकला, सुलेखन, चित्रकला, कलात्मक फलकलेखन, रांगोळी, व्यंगचित्र अशा ८ कला प्रकारांचे लाईव्ह सादरीकरण व प्रदर्शन होईल. ''संविधान आणि स्वातंत्र्य आंदोलनातील मुसलमान '' या विषयावरील २ पोस्टर प्रदर्शन भरवण्यात येणार आहे.

महाराष्ट्रातील कथा, कविता, नाटक, ललित इत्यादी साहित्य प्रकारातील २०० हून अधिक निमंत्रित साहित्यिक उपस्थित राहणार असून २१ जिल्ह्यातील ७५ लोकशाहीवादी विचारवंत , अभ्यासक, तसेच १० कथाकथनकार आणि ४ इतिहासकार, १५ गजलकार, यांच्यासह ३५ नाट्य व सिनेमालिका अभिनेते , एकपात्री नाटककार, एकांकिका नाट्यछटाकार, १२३ निमंत्रित कवी, अशा विविध क्षेत्रातील मान्यवरांची उपस्थिती साहित्यप्रेमींसाठी वैचारिक मेजवानी ठरणार आहेत.

महाराष्ट्रातील वारकरी, महानुभाव, लिंगायत, बौद्ध, आदिधर्म इत्यादी पाच धर्मपीठांचे प्रमुख प्रतिनिधी, तसेच २७० लोककलाकारांसह १५ गायक, शाहीर ,भीमगीतकार , रॅप कलाप्रकारातील ७ युवा कलाकार, बोलीभाषांचे २० अभ्यासक, ७ नामवंत पत्रकार आणि विद्रोहाच्या लेखणीची तोफ तयार करणारे चित्रकार राजानंद सुरडकर व शिल्पकार विकास सरवदे या कलाकारासह ७ शिल्पकार, १ व्यंगचित्रकार, यांसह २ चित्रकाव्यकर्ते , ५ चित्रकार, ४ पोस्टर प्रदर्शनकार,२ सुलेखनकार, २ फलकलेखनकार आपले योगदान देवून विद्रोही साहित्य चळवळीचा जागर यशस्वी करणार आहे.

या संमेलनात माजी संमेलनाध्यक्ष डॉ. प्रतिभा अहिरे, डॉ.प्रल्हाद लुलेकर, डॉ.वासुदेव मुलाटे, गणेश विसपुते हे मार्गदर्शन करणार आहेत. तसेच १) भारतीय जाती व पुरुषप्रधान विषमतेला धर्म आणि संस्कृतीच्या आधारे दूर करता येणे शक्य आहे,२) बोलीभाषा, प्रमाणभाषा, अभिजात भाषा आणि सांस्कृतिक वर्चस्वाचे राजकारण, ३) सोशल मीडिया अन्यायाविरुद्ध लढण्याचे साधन? ४)अंधकारमय काळात नवे विषय-नवी आव्हाने - नवे लेखन साहित्यिकांशी संवाद. ५) इतिहासाचे विकृतीकरणाविरुद्ध सत्य इतिहासकथन या पाच विषयांवरील परिसंवाद होणार आहेत. अरविंद सुरवाडे ,प्रा.मोहन बाबुळगावकर,प्रभू राजगडकर धर्मकीर्ती महाराज परभणीकर,कोर्णेश्वर आप्पाजी, डॉ वंदना महाजन, डॉ देवेंद्र इंगळे,डॉ. दिलीप चव्हाण, डॉ,लीलाधर पाटील, डॉ.पी.टी.गायकवाड, डॉ.अशोक नारनवरे, डॉ. शिवाजी हुसे, संध्या नरे-पवार, ॲड.वैशाली डोळस, प्राचार्य डॉ.संजय मून, प्रा.कोंडबा हटकर, सुनीता भोसले, शाहू पाटोळे, छाया बेले, डॉ. मारोती कसाब, आशा डांगे, डॉ.नवनाथ गोरे हे मान्यवर सहभागी होणार आहेत. १९ व्या विद्रोही मराठी साहित्य संमेलनात मराठी साहित्यिक, नाट्यकलावंत, लोककलावंत, कवी ,नाटककार, ललित लेखक , १०,००० दहा हजाराहून अधिक रसिक फुले, शाहू, आंबेडकरी , अंधश्रद्धा निर्मूलन, शेतकरी, कामगार व विद्यार्थी चळवळीतील कार्यकर्ते तसेच आदिवासी क्षेत्रात काम करणारे संविधानिक मूल्यांसाठी लढणारे कार्यकर्ते सहभागी होणार असल्याचे विद्रोही सांस्कृतिक चळवळीच्या राज्याध्यक्षा प्रा.प्रतिमा परदेशी, स्वागताध्यक्ष इंजि. सतीश चकोर व मुख्यनिमंत्रक ॲड.धनंजय बोर्डे यांनी जाहीर केले. यावेळी विद्रोही मराठी साहित्य संमेलनाचे राज्यसंघटक किशोर ढमाले, कार्याध्यक्ष खलील अहमद, खजीनदार ॲड.के. ई.हरिदास, अनिलकुमार बस्ते,भाऊसाहेब जाधव, समन्वयक प्रा.भारत सिरसाठ, ॲड.वैशाली डोळस, अनंत भवरे, डॉ.धोंडोपंत मानवतकर, वजीर शेख, जितेंद्र भवरे, मधुकर खिल्लारे, सविताताई अभ्यंकर, डॉ विनय हतोले,रामदास अभ्यंकर, भीमराव गाडेकर, वैभव सोनवणे, सुधाकर निसर्ग, कबीर बोर्डे, रतनकुमार साळवे, उपस्थित होते.

– विद्यावाचस्पती विद्यानंद
Mobile: +917709612655
Email: vidyavachaspati.vidyanand@gmail.com

आनंदी पहाट...

साधी व्याधी बरबादी ठरू नये

ज्योतिर्मय साहित्य

आपल्या प्रत्येकाला प्रकृतीची काळजी घेणं जरुरीचं असतं. त्यासाठी आवश्यक ती पथ्य पाळणे देखील आवश्यक असतं. आपल्या दैनंदिन गरजांची पूर्तता करण्याच्या व्यग्र आणि व्यस्त दिनक्रमांत आपण दीनदुबळ्या अवस्थेलाच निमंत्रित करत असतो, हे नेहमीच विसरतो, अथवा त्याची जाणीव आपल्याला त्यावेळी होत नाही. अन्न, वस्त्र आणि निवारा ह्या तीनही गरजांची पूर्तता करण्यासाठी अर्थार्जन अनिवार्य असतं. दिवसाची रात्र आणि रात्रीचा दिवस करून मिळवलेल्या पै पैशातून अन्न ग्रहण करणे काहीवेळा बाजूला राहतं, कारण अनेकदा ते दुर्लक्षित होतं. मुलभूत गरजांपैकी वस्त्र आणि निवारा ह्या दोन्ही गरजा महत्वाच्या असतातच पण त्याहीपेक्षा अधिक महत्वाची गरज म्हणजे अन्न होय. त्या अन्नाशिवाय कोणताही जीव जगूच शकत नाही. त्याची गरज शारीरिक स्वास्थ्यासाठी अधिक असते, आपल्या जगण्यासाठी असते.

गरम, स्निग्ध, योग्य मात्रेत, पहिलं अन्न पचल्यावर, मनाला आवडेल अशा ठिकाणी सर्व योग्य सामग्रीसह, फार भरभर नाही आणि हळूही नाही, असं न बोलता हसत आनंदी वातावरणांत, जेवणाकडे पूर्ण लक्ष देऊन अन्न घ्यावं. आपल्या पचनक्रियेसाठी, शारीरिक स्वास्थ्यासाठी ते अत्यंत महत्वाचं, म्हणूनच अधिक जरुरीचं असतं. सद्य:स्थितीत धावपळीच्या युगात वेळी अवेळी काम करत राहावे लागते. त्यामुळे जेवणाच्या वेळाही वारंवार बदलतात. हल्ली अनेकांचा कल फास्टफूड खाण्याकडे आहे. फास्टफूड खाल्ल्यामुळे उच्च रक्तदाब, मधुमेह, हृदयरोगाचे विराट, अतिवजन वाढणे, किडनीवर परिणाम होणे असे आजार उद्भवतात. ह्याची आपल्याला ते खाताना जाणीवच रहात नाही. एखादी साधीच व्याधी झाली तरीही ती जीवनाची बरबादी ठरू शकते.

धन्यवाद हो धन्यवाद...

ज्योतिर्मय साहित्य

(मागील अंकावरून)

तुम्ही म्हणाल हे सगळं ठीक आहे हो पण कृतज्ञता व्यक्त करायलाच हवी का ? त्यामुळे असं काय होणार आहे की मी ती गोष्ट आवर्जून करावी ? त्यासाठीच तर अगदी सुरुवातीला आचार्य अत्रे यांचे विधान मी दिले आहे. आता कृतज्ञता का हवी ते सांगतो . कृतज्ञता ही मनाची अशी एक सकारात्मक अवस्था आहे की ज्यात ऊर्जेचा प्रचंड साठा दडलेला असतो. या जगात जो जो चांगुलपणा आपल्याला आढळतो तो कृतज्ञतेच्या भावनेमुळेच असतो. आजोबानी आपल्या पूर्वजांनी लावलेले आंबे खाल्ले असतात म्हणून ते आपल्या नातवासाठी आंब्याचे झाड लावतात. गरिबीत शिक्षण घेऊन मोठी झालेली एखादी व्यक्ती गरीब विद्यार्थ्यांना मदत करण्यासाठी मोठे कार्य करते. ही सगळी कृतज्ञतेचीच रूपे आहेत.

कृतज्ञता व्यक्त करणारे लोक आशावादी, आनंदी आणि उत्साही असतात. अशा लोकांचं मानसिक आरोग्यही उत्तम राहतं. कृतज्ञतेमुळे सकारात्मकता वाढते आणि संकटाना, परिस्थितीला तोंड देण्याची मानसिकता तयार होत जाते.

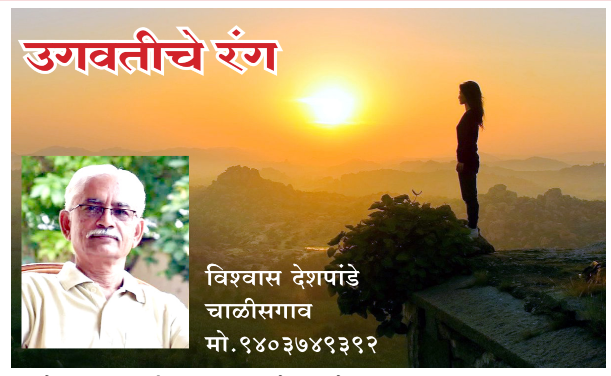

असं म्हटलं जातं की आपल्याला आयुष्यात जे काही मिळतं ते बऱ्याच वेळा आपल्या योग्यतेपेक्षा जास्त असतं. जो त्याबद्दल कृतज्ञ असतो, त्याला अधिकाधिक मिळत जाते. स्वामी विवेकानंद म्हणतात तुम्ही जसा विचार कराल, तसे तुम्ही घडता. तुम्ही स्वतःला शक्तिमान समजाल तर शक्तिवान व्हाल. स्वतःला दुर्बल समजाल तर तसेच व्हाल. म्हणून आपल्या आयुष्यातील नकारात्मक गोष्टींवर लक्ष केंद्रित न करता किंवा त्याबद्दल दैवाला दोष देत राहण्यापेक्षा आपल्याला मिळालेल्या चांगल्या गोष्टींवर लक्ष केंद्रित करा. त्या गोष्टींवर लक्ष केंद्रित केल्यामुळे लॉ ऑफ अट्रॅक्शन च्या तत्वानुसार त्या गोष्टी तुमच्याकडे यायला सुरुवात होईल.

(क्रमशः)

दासबोध स्तवन

उज्वला धर्माधिकारी,
पुणे, मो. ७५८८२ ३५६४६

भक्तिनिरुपण

ज्योतिर्मय साहित्य

समास चौथा
नाना सुक्रुताचे फळ। तो हा नरदेह केवळ।
त्यामध्ये भाग्य सफल। तरीच सन्मार्ग लाभे।

अनेक सत्कर्माचे फळ म्हणून हा नरदेह मिळतो. नवमास पूर्ण होताच बालक जन्माला येते. सगळी कडे आनंद होतो. अर्भकावस्था, बाल्यावस्था, कुमारावसथा, तारूण्यावस्था, प्रौठावस्था आणि वृद्धावस्था या मानवी देहाच्या अवस्थेत माणुस कर्म करत असतो. समर्थ म्हणतात कर्मा बरोबर भक्ती पण करावी . वरील सर्व अवस्थेतील स्थित्यतरं नरदेहाची हाला चूकले नाहीत. मग हे तर आपल्याला माहिती आहे तर सत्कर्म योगे वय घालवावे, सर्वामुखी मंगल बोलवावे असा संदेशचं प्रभु आपल्याला देतात असे मला वाटते. भक्ति निरूपणात सदैव सत्कर्म, करून भक्तिच्या पायर्या चढत्या क्रमाने चढल्यावर नरदेहाचे सार्थक होते असे समर्थ सांगतात.

आता आपण प्रत्येक समासाचा विचारपूर्वक अभ्यास करूया.

१)दररोज स्नान संध्या, ऊत्तम वासना,भगवंत भजन या सर्व गोष्टी पूर्व पुण्याईने मिळतात . नाही तर आपण समाजातील वाईट सवयी पहात आहोतचं की मी त्यावर काही लिहिणार नाही.

२)भगवंत भक्ती व संतांचा सहवास यामुळे आयुष्य सार्थकी लागते हा ऊत्तम कर्माचा लाभ समजावा.

३)मनामध्ये भगवंत भक्ती व संतांचा सहवास, अखंड हरिनाम अत्यंत प्रामाणिक सद्भावना व भक्तजनांचा सहवास त्यामुळे भगवंत प्रेम दुप्पट वाढते.

४)नरजन्माचा ऊपयोग करून घेऊन चांगले कर्म करून समाज मान्यता असलेले कर्तव्य पार पाडले तर मरणोत्तर परलोक प्राप्त होतो.

५)ब्रम्हकर्म करावे दयाळु स्वभाव असु द्यावा दानधर्म, परोपकार करावा. **(क्रमशः)**

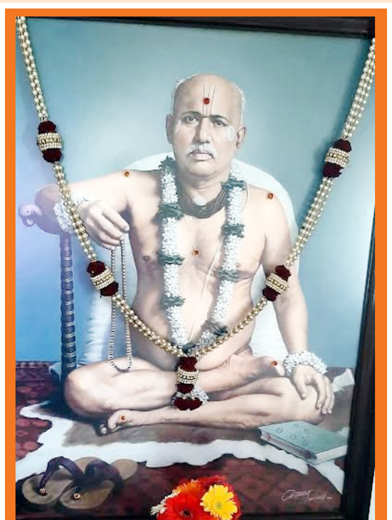

श्री ब्रह्मचैतन्य गोंदवलेकर महाराज

वैदिक कर्माच्या जोडीला भगवंताचे नाम घ्यावे

ज्योतिर्मय साहित्य

गायत्रीपुरश्चरण झाल्यावर वैदिक ब्रह्मवृंदासमोर झालेले प्रवचन. तुम्ही वेदविद्या जाणणारे सर्वजण मोठे ज्ञानी, भाग्यवान आणि पूज्य आहांत. इतकी वर्षे वेदविद्या तुम्ही जतन करून ठेवली हे तुमचे फार उपकार आहेत. तुमची योग्यता खरोखर मोठी आहे ! त्याच्या उलट माझी स्थिती आहे. मी एक अज्ञ मनुष्य आहे. मला वेदविद्येचा गंध नाही, ग्रंथांचे ज्ञान नाही. मी रामरायाचा एक दीन दास आहे. त्याच्या नामावर माझे प्रेम आहे. माझे म्हणणे आपण प्रेमाने ऐकून घ्यावे.

वेदांनी गायत्री अत्यंत पूज्य मानली आहे हे बरोबरच आहे, कारण गायत्रीच्या उपासनेमध्ये विलक्षण सामर्थ्य साठविलेले आहे. गायत्रीची उपासना करणाऱ्या माणसाच्या अंगी खरे वैराग्य आणि पावित्र्य असावे लागते. पूर्वीचे ऋषी जनपदापासून दूर अशा अरण्यामध्ये आश्रम बांधून राहात असत. कंदमुळे हा त्यांचा आहार असे, इंद्रियसंयम हा त्यांचा मुख्य आचार असे. सत्य हेच त्यांच्या वाणीचे भूषण असे. काम, क्रोध आणि लोभ जिंकलेले विरागी ऋषी ही गायत्रीची उपासना करायला खरी योग्य माणसे होती. परंतु आता काळ पालटला आहे. ज्या प्रकारचे जीवन ऋषिलोक जगत असत, त्यापैकी आपणाजवळ आता काहीच शिल्लक उरलेले नाही. ऋषींचे राहणे, खाणे, पिणे, इंद्रियसंयम, सत्यनिष्ठा, यांपैकी आपल्याजवळ काय शिल्लक उरले आहे ? त्या काळी ऋषींनी पर्जन्यसूक्त म्हटले की पाऊस पडत असे, आणि तेच सूक्त आज म्हटले तर साधा वारादेखील सुटत नाही ! ऋषींच्या अंगी तपश्चर्येचे सामर्थ्य होते, म्हणून त्यांच्या आशीर्वादाला जशी किंमत होती तशी त्यांच्या शापालादेखील होती. जीवनाबद्दल पूर्वी असणारी निष्ठा आज बदलली आहे. सध्या परिस्थिती अशी आहे की, वैदिक कर्मावरची श्रद्धा लोकांमध्ये पूर्ववत् राहिलेली नाही, आणि वैदिक कर्मे यथासांग घडणे कठीण होऊन बसले आहे. अशा स्थितीत, आपल्याला शक्य आहे तितके वैदिक कर्म करावे, परंतु चित्तशुद्धी होण्यासाठी त्यावर पूर्णपणे विसंबून न राहाता त्या कर्माच्या जोडीला भगवंताचे नाम घ्यावे. सध्याच्या परिस्थितीत संयमाची बंधने सुटत चालली, म्हणून संतांनी कळवळून 'नाम घ्या' असे सांगितले. नाम हे आगंतुक नाही. आदि-नारायणाने वेद सांगण्याच्या वेळी जो ' ॐ ' चा ध्वनी केला, ते नाम होय. म्हणून आपणा सर्वांना माझी विनंती अशी की, आपण नाम घेत जावे. किंबहुना आपण नाम घेतले तरच वेदांचा खरा अर्थ कळेल अशी माझी खात्री आहे.

वैदिक कर्मांना आहारविहाराची बंधने आहेत. भगवंताच्या नामाला ती नाहीत.

संस्कृती व संस्कार

विभावरी कुलकर्णी,
मो. ८०८७८१०१९७

मी एक असमंजस

ज्योतिर्मय साहित्य

या पूर्वी माझा डोळसपणा व माझा कानसेन पणा आपण वाचला आहे. आज तर मला माझ्या समजुती की गैरसमजुती ? शहाणपणा की मूर्खपणा ? यातच गोंधळ होऊ लागला आहे. आणि मी सामान्य नसावी असे वाटू लागले आहे. हे असे वाटण्याची कारणे पण सांगते. मलाच माझ्यावर शंका येऊ लागली आहे.

तर काही दिवसांतील अनुभव सांगते. मी अनेक वर्षे सकाळी लवकर चालायला जात असते म्हणजे आपले मॉर्निंग वॉक. तर यात विशेष काय? सगळेच जातात ना ? असे मला वाटते. पण चालायला आल्यावर छान निसर्ग (असेल तर) बघावा. गवतावर चालावे, फुलांचा, गवताचा, झाडांचा मंद सुगंध भरून घ्यावा. स्वतःशी मस्त संवाद करावा. काही काळ फोन, इतर साधने यांना विश्रांती द्यावी. अशी माझी समजूत आहे. म्हणून मी फोन शक्यतो घरी ठेवते. पण यात रमणारी मी मूर्ख ठरते. कारण बघावे त्यांच्या कानात निरनिराळी बटणे (आपले हेडफोन्स) दिसतात. एकदा तर चांगलीच गंमत झाली. माझ्या शेजारून चालणारी मुलगी अचानक माझ्याशी बोलू लागली. मला तेच हवे असते. मी कुठेतरी वाचले होते, दोन माणसे एकमेकांशी बोलत आहेत हे सर्वात सुंदर दृश्य आहे. मी तर माणूस वेडी. ती बोलत आहे हे बघितल्यावर मी पण बोलू लागले. आणि थोड्याच वेळात ती माझ्याकडे विचित्र नजरेने बघू लागली. कारण ती त्या बटण सदृश्य हेडफोन मधून अनेक कि.मी. जवळ असलेल्या व्यक्तीशी बोलत होती. आणि मी तिच्याशी. मग माझ्या विषयी तिचे गैरसमज होणारच. अजून एक गंमत अनुभवास येते. बरीच मंडळी जाता येता झाडाची पाने तोडतात व काही अंतरावर टाकून देतात. हे बघून मला मात्र वाईट वाटते. असे वाटते त्या झाडांनी तुमचे काय बिघडवले आहे? तसे सांगण्याचा प्रयत्न केला तर लोक विचित्र नजरेने बघतात. काही मंडळी तर गवतावर बसतात. आणि हाताने त्याच जागेवरचे गवत उपटतात. बरेचदा आपण हे करत आहोत हे पण त्यांच्या लक्षात येत नाही. मी लक्षात आणून दिले की तेच विचीत्रपणे बघणे अनुभवते.

माझा अजून एक मूर्खपणा सांगते. त्याच मॉर्निंग वॉक वरून परतत असताना मला एक वेगळाच छंद जडला आहे. ज्यांचे नळ चालू आहेत व पाणी वाया जात आहे ते बंद करायचे. ज्यांच्या पाण्याच्या टाक्या ओसंडून वहात आहेत त्यांना त्यांच्या घरात जाऊन सांगायचे व वाहणारे पाणी बंद करायला लावायचे. आणि रस्त्यावर वाहणाऱ्या नद्या बंद करायच्या म्हणजेच रस्ते स्वच्छ करणे थांबवायचे. आहे ना वेडेपणा? कारण आम्ही बिल भरतो, आमचा नळ आहे तुम्हाला काय करायचे आहे? अशी मुक्ताफळे ऐकून घ्यावी लागतात. तरी मी काही सुधारत नाही. याच पाण्या बाबत आमचा वेडेपणा सांगते. तर आम्ही काय करतो ते सांगते म्हणजे तुम्हाला पण पटेल. आम्ही डाळ, तांदूळ, भाज्या धुतलेले पाणी एका छोट्या बादलीत घेतो आणि ते कुंड्यातील झाडांना घालतो. कपडे धुतलेले पाणी सडा टाकायला वापरतो. कपडे पिळलेले पाणी संडास, बाथरुम धुवायला वापरतो.पाणी प्यायला देताना शक्यतो अर्धा ग्लास देतो. लागले तर पुन्हा देता येते. आणि तरीही उरलेच तर एका भांड्यात साठवतो. ते कुठेही वापरता येते. गाड्या नळीने न धुता अशा साठवलेल्या पाण्यातून धुणे/पुसणे करतो. पण पक्ष्यांना मात्र एका मोठ्या भांड्यात आवर्जून पाणी ठेवतो.

आहे ना वेडेपणा?

हीच गोष्ट लाईटची घराबाहेरील लाईट रात्र रात्र चालू असतात. बरे हे काम करायला रस्त्यावरील सरकारी दिवे चालू असतात. काहींच्या घरात संडास, बाथरुम यातील लाईट चोवीस तास चालू असतात. आपल्याला खटकले आणि विनंती करून सांगितले तरी उत्तर तेच मिळते. आम्ही बिल भरतो. आमच्या घरात किंवा बाहेर लाईट ठेवतो. तुम्हाला काय करायचे आहे? आम्ही मात्र प्रत्येकाच्या हाताला व मनाला सवय लावून घेतली आहे, ज्या खोलीतील काम होईल त्या खोलीतील लाईट बंद करायचे. आहे ना वेडेपणा?

(क्रमशः)

नीतिशतक निरूपण

अनुवाद आणि निरूपण
ह.भ.प.चंद्रहास शास्त्री सोनपेठकर

ज्योतिर्मय साहित्य

असन्तो नाभ्यर्थ्याः सुहृदपि न याच्यः कृशधनः
प्रिया न्याय्या वृत्तिर्मलिनमसुभङ्गेऽप्यसुकरम् ।
विपद्युच्चैः स्थेयं पदमनुविधेयं च महतां
सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदम् ।।

अर्थ – सज्जन लोक दुर्जनांकडे याचना करू शकत नाहीत. ज्याच्याकडे अल्पधन आहे, अशा मित्राकडेही मागू शकत नाहीत. प्रिय आणि न्यायपूर्ण आजीविकेनेच काम चालवायचे आहे. प्राणांतीही अनुचित कर्म करू शकत नाहीत. विपत्तीतही स्वाभिमानाने रहावे लागते. श्रेष्ठ जनांच्या मार्गाचे अनुसरण करून व्यवहार करावा लागतो. अशा तलवारीच्या पात्यावर चालण्याप्रमाणे कठिण व्रताचा उपदेश सज्जनांना कोणी केला असेल बरे?

सज्जनांचा जगण्याचा मार्ग म्हणजे तलवारीच्या पात्यावर चालण्यासारखा असतो. याचना न करता, कोणासही न फसविता, स्वाभिमानाचे संरक्षण करीत, श्रेष्ठ जनांच्या मार्गाचे अनुसरण करीत करीत ते आपला व्यवहार पार पाडीत असतात.

आरोग्य संजीवनी

वयाच्या चाळीशी नंतर फिट्ट तंदुरुस्त राहण्यासाठी तसेच १०० वर्ष निरोगी जगण्यासाठी काही नियम

ज्योतिर्मय साहित्य

१. रात्री लवकर झोपण्याची सवय लावावी म्हणजे सकाळी उठल्यानंतर ताजेतवानं वाटेल.

२. रोज मॉर्निंग वॉक करावं.

३. रोज मेडिटेशन, योगा करायला हवा. यामुळे एकाग्रता वाढते आणि तणावही दूर होईल.

४. रोज व्यायाम केला पाहिजे, यामुळे शरीर निरोगी राहते.

५. सकाळी लवकर उठून कोमट पाण्यात लिंबाचा रस टाकून प्या म्हणजे पोटाशी संबंधित कोणतीही समस्या उद्भवणार नाही व शरीरशुद्धीकरणही होईल. दिवसातून ८-१० ग्लास पाणी अवश्य प्या.

६. अन्नातूनच शरीराला पौष्टीक घटक मिळवण्याचा प्रयत्न करा.

७. चिंता, भय आणि क्रोध हे माणसाचे शत्रू असून त्यांच्यापासून दूर राहावं.

८. स्वतःला कायम कामामध्ये व्यस्त ठेवले पाहिजे, ज्यामुळे आरोग्य चांगलं राहते.

९. कोमट किंवा थंड पाण्यात लिंबू आणि मध मिसळून रोज प्या.

१०. रोज झोपण्यापूर्वी आर्धा-पाऊण

तास आधी व संध्याकाळच्या जेवणानंतर दोन तासांनी दुधाचे सेवन केल्याने गाढ झोप लागेल.

११. अन्न चांगल्या प्रकारे चावून-चावून खावे.

१२. चांगल्या साहित्याचा अभ्यास केला पाहिजे.

संकलन –
डॉ. प्रमोद ढेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क – ९२ ७१ ६६९ ६६९

१३. मादक पदार्थांचे सेवन करू नये.

१४. अन्न नेहमी चांगले आणि पौष्टिक असावे. तळलेले पदार्थ टाळावेत. दूध-दही, फळे आणि भाज्या नियमित खावे आणि अन्न वेळेवर खावे.

१५. फास्ट फूड, जंक फूडपासून दूर राहावं.

१६. आरोग्याशी संबंधित कोणतीही समस्या असल्यास, त्वरित डॉक्टरांशी संपर्क साधावा.

१७. रोज एक सफरचंद किंवा कोणतेही एक फळ खायला हवं.

१८. मनमोकळेपणाने हसा आणि स्वतःला आनंदी ठेवण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न करा.

१९. नेहमी सकारात्मक विचार करा.

२०. आठवड्यातून दोनदा शरीराला तेलाने मसाज करा म्हणजे शरीर निरोगी राहील.

***

आचरणात आणावे असे

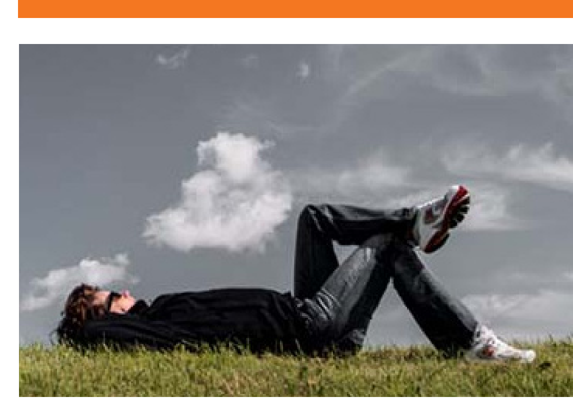

ज्योतिर्मय साहित्य

मी माझं पुस्तक वाचण्यात रमलो होतो. पण तिचा तो जप सुरू झाल्याने मी थोडा विचलित झालो. आता पाच मिनिटे झाली, दहा मिनिटे झाली पण त्या बाईचे पोराला सू म्हणणं थांबेना आणि ते पोर सू काही करेना. मी आता खूप डिस्टर्ब झालो आणि त्या बाईवर जवळ जवळ ओरडलोच आणि म्हणालो, *''अहो बाई आता हे बंद करा, आता परिणाम माझ्यावर व्हायची वेळ आली आहे.''

हे ऐकल्याबरोबर कंडक्टर, ड्राइव्हर सह पूर्ण बस हास्य कल्लोळात न्हाऊन निघाली. ताबडतोब बस थांबली. बाई आपल्या बाळाला बाहेर नेऊन त्याला शांत करून पुन्हा माझ्यासमोर येऊन बसली. ते छोट बाळ आणि त्याची आई माझ्याकडे पाहून मिश्कीलपणे हसले... आणि पुन्हा पुढचा प्रवास सुरू झाला तेव्हा संपूर्ण बस मस्त हसत होती. स्वस्थ रहा, मस्त रहा, आनंदी रहा, निरोगी रहा आणि व्यस्त रहा...

माझं आणि देवाचं एक सुंदर नातं आहे, जिथे मी जास्त मागत नाही व देव मला कधीच कमी पडू देत नाही. जिवनाच्या प्रवासात आपलं कुठं चुकतं हे शांतपणे समजाऊन सांगणार कोणीतरी आपल्या बरोबर असले की, एक तर चुका कमी होतात किंवा झालेल्या चुका वेळेत सुधारता येतात असं कुठलच सुख नाही जे आयुष्यभरासाठी समाधान देईल, पण समाधानातच इतकं सुख आहे की जे आयुष्यभरासाठी पुरुन जाईल आयुष्यात योग्य ठीकाणी पोहोचण्यासाठी वेगापेक्षा दिशेला फार महत्व असत कारण जपण आणि साठवण यात फार मोठ अंतर आहे , साठवली जाते ती दौलत असते व जपली जातात ती आपली माणस असतात

रवींद्रनाथ टागोर

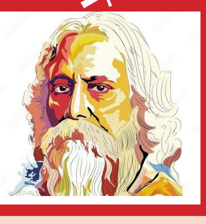

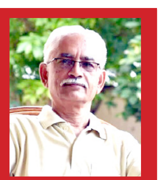

विश्वास देशपांडे,
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९९३२

रवींद्रनाथ टागोर : वारसा आणि कार्य

ज्योतिर्मय साहित्य

शेतीच्या कामात रवींद्रनाथांना मदत करण्यासाठी प्रा. एल्महर्स्ट हे ब्रिटिश शेती तज्ज्ञ श्रीनिकेतनात येऊन राहिले. रवींद्रनाथांच्या कार्यपद्धतीमुळे ते अतिशय प्रभावित झाले होते. शांतिनिकेतन आणि श्रीनिकेतन येथील शिक्षण आणि शेतीचे प्रयोग पाहून त्यांनी इंग्लंडमध्ये परत गेल्यावर तिथल्या एका लहानशा खेड्यात शांतिनिकेतनासारखे शिक्षण देणारी शाळा सुरु केली. रवींद्रनाथांचे शिक्षण आणि शेतीचे प्रयोग पाहून प्रभावित झालेल्या प्रा एल्महर्स्ट यांनी रवींद्रनाथांवर हे सुंदर पुस्तक लिहिले. श्रीनिकेतनातील प्रयोग पाहण्यासाठी आणि त्यांच्या आपल्या शेतीत होणाऱ्या प्रयोगांची देवाणघेवाण करण्यासाठी अनेक जपानी शेतकरी देखील तिथे येऊन राहिले होते.

रवींद्रनाथांच्या व्यक्तिमत्वाचा प्रभाव एवढा दांडगा होता की विविध क्षेत्रातील दिग्गज मंडळी तेथे येऊन राहत. यात देशातील तसेच विदेशातीलही अनेक मंडळी असत. शांतिनिकेतनात तिबेटातील लामा येऊन राहिले. भारतीय संस्कृतीचा अभ्यास करणाऱ्या सिल्व्हेन लेवींसारख्या फ्रेंच महापंडितांचा निवास तेथे राहिला आहे.

सिल्व्हेन आणि रवींद्रनाथांची भेट पॅरिसमध्ये १९२०-२१ च्या सुमारास झाली. ते प्राच्यविद्यापंडित होते. ते पॅरिसमध्ये संस्कृतचे अध्यापन करीत होते. त्यांनी लिहिलेला संशोधनपर ग्रंथ हा आजही प्रमाण मानला जातो. या भेटीत रवींद्रनाथांनी त्यांना विश्वभारतीत येण्याचे आमंत्रण दिलं. त्यांनीही ते तात्काळ स्वीकारलं आणि काही काळ येऊन ते शांतिनिकेतनात राहिले. या काळात त्यांनी विद्यार्थ्यांना फ्रेंच, चिनी आणि तिबेटी भाषा शिकवल्या. परत गेल्यावर आपल्या पत्रात त्यांनी रवींद्रनाथांना लिहिले आहे, ‘‘शांतिनिकेतन जगातील सर्वात विकसित शिक्षण संस्थामंध्ये कधी स्थान प्राप्त करील ते मला माहिती नाही पण तुम्ही एक अतुलनीय शांततेचे निवासस्थान तयार केले आहे. तेथील आम्रवृक्षांच्या रम्य वातावरणात, शाळेच्या परिसरात फिरायला मला आवडेल. तेथील पक्ष्यांचे कूजन, संगीत, श्लोक ऐकणे, प्रिय मित्रांच्या सहवासात काळ घालवणे या गोष्टी माझ्यासाठी आनंदाच्या आहेत. आणि तुमच्या आनंददायी सहवासात पुन्हा कधी वावरायला मिळेल त्याची मला प्रतीक्षा आहे.‘‘ **(क्रमशः)**

किसान की बिटिया हूं, कमजोर नहीं हूं।

ज्योतिर्मय साहित्य

काठी पाईपची असल्यामुळे विजेचा शॉक हिला लागणार नाही. शेततळ्यातील घाण, कचरा यांनी काढला जाऊ शकतो तिच्या समोरच्या आकड्याने मासे सुद्धा पकडले जाऊ शकतात आणि या जीपीएस सिस्टीम बसविली असल्यामुळे त्यामुळे शेतकरी नेमका कोणत्या शेतातील कोणत्या ठिकाणी आहे याची सुद्धा माहिती मिळते. शेतामध्ये अंतर मोजण्यासाठी सुद्धा या काठीचा उपयोग होईल. समोर टॉर्च बसविली आहे त्यामुळे अंधारात दिसेल.पाच ते सहा भागात ही काठी बनविली आहे. सगळ्यात खाली बटन आहे ते काठी जमिनीवर खाली टेकताच कंपन होते. एक शिट्टी सुद्धा त्याला लटकविली आहे.पक्ष्यांना हुस्कविण्यासाठी. काठी एक उपयोग अनेक आहेत. अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीमध्ये शिंदे वडगाव येथील जिल्हा परिषद शाळेत प्राथमिक शिक्षण घेत आज उच्च शिक्षण घेणारी दिपाली गणेश भुतेकर ही सध्या मॉडेल कॉलेज घनसांगी येथे बी या तृतीय वर्ष (अर्थशास्त्र) या विषयात शिक्षण घेत आहे या आधी विविध विज्ञान प्रदर्शनात तिची जिल्हास्तरीय, विभागीय, राज्यस्तरावर व आता राष्ट्रीय स्तरावर शिव काठी ची निवड झालेली आहे तसेच आयआयटी दिल्ली येथे सुद्धा त्यांनी आपला प्रोजेक्ट सादर केला होता. नुकत्याच डॉ बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, छत्रपती संभाजी नगरच्या माध्यमातून मॉडेल कॉलेज घनसावंगी येथे जिल्हास्तरीय अविष्कार स्पर्धेमध्ये तिच्या या बहु उपयोगी काठीला प्रथम पुरस्कार मिळवून विभागीय स्तरावर तिची निवड झालेली आहे. विभागीय स्तरावर सुद्धा तिचा तृतीय क्रमांक आला व नंतर राज्यस्तरावरील आविष्कार स्पर्धेत द्वितीय पुरस्कार मिळाला ही अभिमानाची गोष्ट आहे. शेतकऱ्यांच्या जीवनात या काठी मुळे आधार होणार आहे. रात्री अप रात्री शेतात जाणाऱ्या शेतकऱ्यांच्या संरक्षण होईल व ही बहुउपयोगी काठी शेतकऱ्यांसाठी मोलाची भूमिका निभावेल. दिपालीताई भुतेकर म्हणते की ‘‘ मी शेतकऱ्याची मुलगी आहे शेतकऱ्यांच दुःख जवळून पाहिले आहे आणि शेतकऱ्यांसाठी या काठीच्या माध्यमातून काही करू शकले तर माझ्यासाठी खूप मोठं कार्य असेल आणि म्हणून शेतकऱ्यांच्या संरक्षणासाठी व इतर उपयोगासाठी मी माझे वडील व गुरुजींच्या मदतीने ही काठी बनवली आहे. सर्वदशांमुळे व विविध वन्य प्राण्यांच्या हल्ल्यामध्ये शेतकरी गतप्राण होतो, जखमी होतो या काठीमुळे त्यास आधार प्राप्त होणार आहे. सुप्रसिद्ध उद्योजक सुनील भाई रायठ्ठा यांनी ही काठी पाहून प्रशंसा करत साडेपाचशे काठींची ऑर्डर ही या काठी साठी दिलेली आहे तसेच एका इंजिनिअरची निवड करून त्याचे मॉडेल बनवण्यात येत आहे.येणाऱ्या काळात या काठीचे उत्पादन चांगल्या पद्धतीने करून शेतकऱ्यांसाठी उपलब्ध केली जाईल. डॉ बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठाचे कुलगुरू प्रो.डॉ. विजय फुलारी यांनीही या संशोधनाची दखल घेत सर्वतोपरी मदत केली जाईल असे सांगितले. प्राचार्य डॉ रामराव चव्हाण यांचेही बहुमोल मार्गदर्शन लाभत आहे. प्राचार्य डॉ रामराव चव्हाण यांच्या माध्यमातून ‘‘महाविद्यालयात विद्यार्थ्यांना विविध उपक्रमाच्या माध्यमातून मंच प्रदान करून देण्यात येत आहे दिपालीने ज्या पद्धतीने ही बहुपयोगी शिव काठी बनवली त्यासाठी तिला सर्वतोपरी मदत मा. कुलगुरू प्रो. विजय फुलारी यांच्या माध्यमातून व आविष्कार सेल च्या माध्यमातून पुरविण्यात येईल. ग्रामीण घनसावंगी तालुक्यातील शेतकऱ्यांच्या मुली विद्यार्थ्यांनी सुद्धा विज्ञान तंत्रज्ञानाच्या युगात आपले एक वेगळे स्थान आणि यशस्वी होऊ शकतात त्याचं मूर्तीमंत उदाहरण म्हणजे दिपाली आहे. ग्रामीण भागात विद्यार्थ्यांमध्ये टॅलेंट आहे व ते आविष्कार सेल समितीच्या माध्यमातून नवीन विचार व कल्पनांना उभारी देण्याचे कार्य केले जात आहे. संशोधनाचा खरा फायदा ग्रामीण शेती आणि शेतकरी साठी होणे आवश्यक आहे. जेव्हा या काठीची दखल नॅशनल टीव्हीवर घेतली जाते सह्याद्री वाहिनीवर जेव्हा दिपालीची यशोगाथा शिवकाठी ची गाथा प्रसारित होते तेव्हा आई-वडिलांचा आनंद गगनात मावत नाही. मुलगी घराघरात पोहोचते, तिच्या या प्रोजेक्टची प्रशंसा होते, गावा गावा जिथे तिथे सत्कार सन्मान होतो. खरेच ग्रामीण भागातील मुलींमध्ये सुद्धा टॅलेंट आहे गरज आहे त्यांना उच्च शिक्षण घेण्याची, चांगल्या मार्गदर्शनाची. छोट्याशा गावातून येऊन दिपाली ने जिद्द आणि मेहनतीने स्वतःला सिद्ध केले आहे या प्रयोगाच्या माध्यमातून शेतकऱ्यांच्या जीवनात आनंद निर्माण होणार आहे तिच्या या प्रोजेक्टला पेटंट लवकरच मिळणार आहे.ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांसाठी दिपाली ने एक आदर्श स्थापित केला आहे की शेतकऱ्याच्या मुली सुद्धा कमी नाहीत,जीवनाच्या विविध क्षेत्रात त्या यशस्वी होऊ शकतात.पदवी स्तरावर ती शिक्षण घेत असताना सुद्धा आपण खूप काही करू शकतो याचा आदर्श उदाहरण दिपाली ने प्रस्तुत केला आहे. आज विविध ठिकाणी ती व्याख्याने देते आहे तिच्या सन्मान होतो आहे. विविध तालुका जिल्हा व विभागीय स्तरावर तिने वक्तृत्व स्पर्धेमध्ये पारितोषिके महाविद्यालया साठी जिंकलेली आहेत.अत्यंत जिज्ञासू तल्लख बुद्धीची असलेली दिपाली लाखो ग्रामीण विद्यार्थिनींसाठी रोल मॉडेल आहे. महापुरुषांच्या विचाराने प्रभावित दिपालीताई सौ. कल्याणी ताई विक्रमराजे देशमुख यांना आपले आदर्श मानते. ईश्वरावर अगाध श्रद्धा असलेली दिपालीताई च्या मनात एक आत्मविश्वास आहे,डोळ्यात तेज आहे नवनिर्माण करण्याचे, संशोधन क्षेत्रात गगन भरारी घेण्याचे या शिवकाठीचा का उपयोग देशातील शेतकऱ्यांसाठी होणार आहे शेतकऱ्यांच्या जीवनातील अंधार समाप्त करण्यामध्ये या संशोधनाची भूमिका असणार आहे. सर्पदंशाने मृत्यूचे प्रमाण कमी होणार आहे. काठी एक उपयोग अनेक अशी ही बहुउपयोगी ( ) ची निर्माती दिपाली भुतेकर एक आदर्श युवा संशोधक म्हणून पुढे येत आहे‘‘ क्षेत्र विज्ञान का हो, या तंत्रज्ञान का। अखाड़ा खेल का हो या राजनीति का। हर जगह लहराया है परचम हमने, हम अबला नहीं है। ‘‘तिच्या या प्रयोगाला आणि तिच्या भविष्यातील वाटचालीसाठी हार्दिक हार्दिक शुभेच्छा.

डॉ कुन्नूलाल विटोरे
जालना
९६०४५२७९७२

गजानन महाराज प्रकटदिन मोठ्या उत्साहात संपन्न

ज्योतिर्मय साहित्य

छत्रपती संभाजीनगरमधील गजानन महाराज मंदिरात आज गजानन महाराज प्रकट दिन मोठ्या उत्साहात संपन्न झाला. पहाटे पासूनच भक्तांनी दर्शनासाठी रांगा लावल्या होत्या.कोणत्याही प्रकारची धावपळ गोंधळ करता भक्तगण अत्यंत शिस्तीने दर्शन घेण्यासाठी तास भर रांगेत उभं राहिलेलं दिसतं होते. गजानन महाराज मंदिर समितीनी अत्यंत सुंदर सुशोभित केलेला सभामंडप. दर्शना नंतर प्रत्येक भक्तांना केळीचा प्रसादही मंदिर समितीतर्फे दिला जात होता. विशेषता महिला भक्तांची उपस्थिती अधिक दिसून येतं होती. अश्विनी नरगुल्ला (मुथा) हिने साकारलेली गजानन महाराजांच्या जीवनातील एका प्रसंगांची रांगोळी विलक्षण सुंदर नी लक्षवेधक होती. अत्यंत भक्तिभावाने भक्तगण दर्शनासाठी येतं होते. एका आत्मिक समाधानाने परतताना गजानन महाराज मंदिर समितीला मनापासून धन्यवाद देत होती हे बाकी खरं.

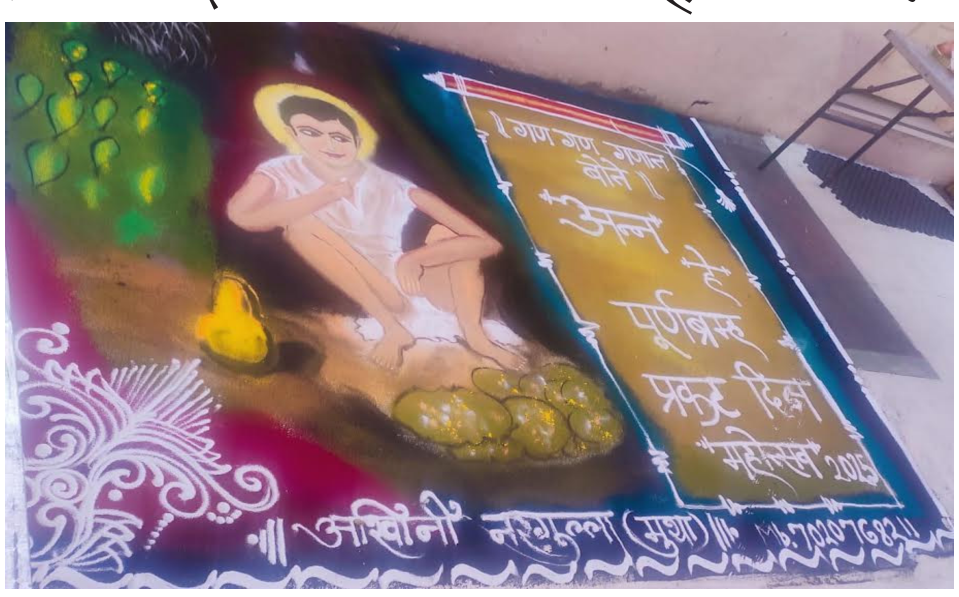

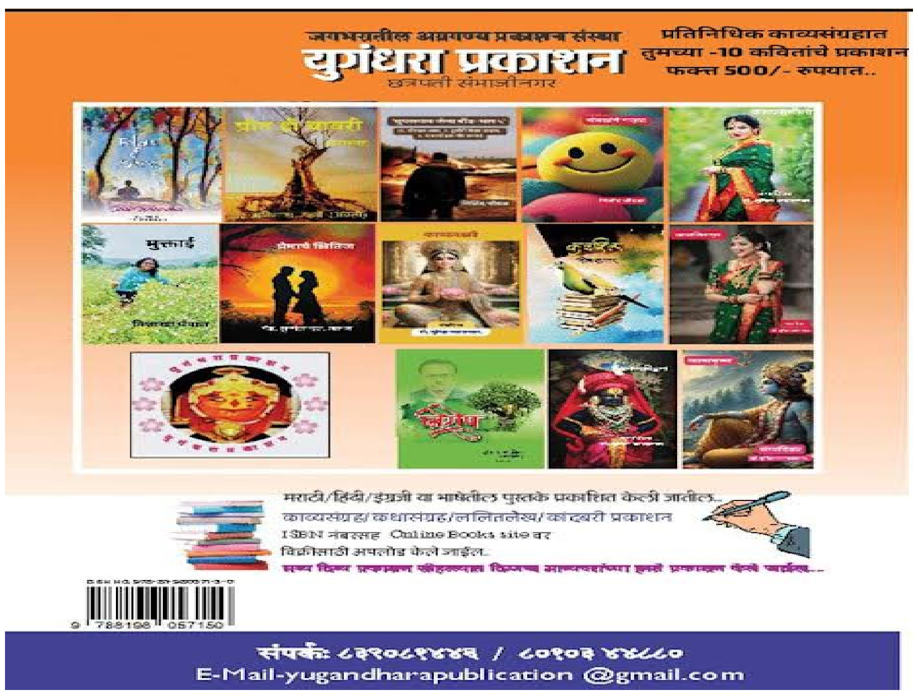

स्वतःच्या जगण्यातून आलेले आत्मभान म्हणजे ‘‘सलतो उरात काटा’’

ज्योतिर्मय साहित्य

उगाचच कागदावर मी व्यथा सांभाळली आहे या गझलेतील तुझ्या अस्तित्वाचा पुरावा मला भेटला आहे. तुझी प्रतिमा सहज मुळीच साकारली नाही. माझ्या मनात तुझी मूर्ती कायमस्वरूपी ठसली आहे.

का मनाला येतं नाही घालता आवर तुला?

या बघा कधीतरी निरखून शाळा

ही गझल प्रत्येकाला त्याच्या अंतर्मनाला स्पर्शून जाणार कारण की शाळा हा सर्वांच्याच जिव्हाळ्याचा विषय आहे. त्यातील कवीचे भावविश्व प्रत्येकाच्या बालपणीच्या संवेदना जागृत करते.

माणसाच्या मनात नसणाऱ्या अनेक गोष्टी मनुष्याला हतबल होऊन, कराव्याच लागतात.

सारखा गवगवा हवा होता, पहाटे गोड स्वप्नं नी कोणाची बाग मोहरते? नभात पोचलेतरी ढगा सवे उडायचे, कळावा आपलाही सुर गावाला, थांबणाऱ्याला कुठे हे ज्ञात असते, मला वाटते सुचले गहिरे नवीन काही, मान ठेवू तुझ्या उपाधीचा, अशा अनेक एकापेक्षा एक सरस मुकर्रर गझल या गझल संग्रहात आहेत.

यातील कवीचे भावविश्व निरागस , निर्मळ आणि नितळ मनाचे दर्शन होते.

पुण्य घे तू हजार जन्माचे, बहुतेक वेदनेला फुटला असेल फाटा, संगमापाशी किनारा मागतो, ऐन तारुण्यात साठी गाठली आहे म्हणे, याच्या त्याच्या मर्जी खातर चालत जाणे, तुला उगाच वाटते तुझ्याविना मरेन मी, जग रहाटी चा नको त्रागा मला, ओंडका थांबेल एखादा तुझ्यासाठी , रिकामीच देहास दगदग कशाला, जाणुनी घे ना जरा अनुरोध डोळ्यांचा, मी कुठे काय देवा उणे मागतो, नाकासमोर कुठवर चालू जगाप्रमाणे, फुलायला जसा तुला नवा बहार पाहिजे, त्रास होतो सहन करावे का? मी कोणाच्या फारसा प्रेमात नाही, कुणीतरी उगी अधीर व्हायला नको, फक्त काटा नशिबात आहे तुला, कोणते लावू मलम काही कळत नाही, मी तसा तर घेत नाही, सोडलास तू हात अचानक धरता धरता, जे पेरतात तुमच्या अंधार भोवताली, पडण्याच्या भीतीपोटी उंचावर चढलो नाही, ती कुठे धरसोड करतो, हो मनुष्य जेव्हा सांगायला काहीही उरत नाही परिस्थिती, नकारात्मक भोवताल तेव्हा अबोल होऊन व्यक्त होतो.

यातना दिसता कुठे मी वेगळा होतो, रंगात वाटले जल, झाली गढूळ माती, ओल काही येत नाही पापणीला ,

भालावरल्या रेषा खोडत डस्टर झालो आहे,

गुरुजी होणे जमले नाही, मास्तर झालो आहे

रात्र ओशाळते पाहता पाहता,

आरशात एकदा तरी जरा खुलून बघ, दुःखदायी मरण, भारवाही मरण, मी दान काय देऊ दारात याचकाला, आज ठेऊ नकोस थाऱ्यावर, सांभाळतो निखारा बाकी मजेत आहे, या गझला अप्रतिम आहेत.

सलतो उरात काटा जगणे उदास आहे

झाली न भेट त्याची थोडाच श्वास आहे

हृदयातील जखमा या गझलेतील

शेरांनी मार्मिकता आलेली आहे. शेवट करणाऱ्या शेराने तर एक आगळी वेगळी कलाटणी दिली आहे. सर्व अनुत्तरित प्रश्नांची उत्तरे शेवटच्या शेरात मिळालेली आहेत. खरोखर हृदयावर जेव्हा अतिशय तीव्र आघात होतो तेव्हाच खरे उस्फुर्त काव्य कविता उगम पावते.

साध्या सरळ स्वभाव असणाऱ्या मनुष्याचा कधी कोणाशी सामना होऊ शकत नाही. छक्के पंजे, राजकारणी, कपटी लोकांची हवा वेगळी असते आणि साध्या व्यक्तीची दिशा निराळी असते. कवी गझलेला औषधाची उपमा देतात. सर्व दुःखाच्या उताऱ्याची उपमा देतात.

अतिशय भावपूर्ण गझल वाचताना त्याच्यातील गहन अर्थाने अश्रू ओघळले. हृदय स्पर्शी गझल आहेत

मोजक्या आणि नेमक्या शब्दात लिहावे लागणारे शेर हे भाषेवरील मजबूत पकड असण्याचे लक्षण आहे. गझलेचे आशय विषय स्वतःच्या जगण्यातून आणि भोवतालातून आलेले आशय विषय ,प्रतिमा प्रतीक, भावना, विचार, समर्थपणे मांडल्यामुळे दिवाकरजीनी गझलेसाठी स्वतः ची वाट शोधली आहे. व्यक्त होण्यासाठी व्यक्ती ते समष्टी असा मोठा कॅनव्हास दिवाकरजी कडे आहे. आपल्या उरातला एकेक सल हा कवी शेरातून व्यक्त करतो तेव्हा त्या त्या दुःखातून तो त्याक्षणी कायमचा मुक्त होत असतो. सगळ्यांबद्दल वाटणारा हा ओतप्रोत जिव्हाळा आणि ओसंडून वाहणारे कारुण्य हा स्थायीभाव ही वैशिष्ट्ये दिवाकरजींच्या गझलेत तीव्रतेने जाणवते. वेदनेवर उपचार गझल, वेदनेची मलमपट्टी गझल, गंभीर, संयत,अभ्यासनीय गझल, सकस दर्जेदार गझल असा समतोल पणा राखत केलेला हा अप्रतिम गझल संग्रह आहे. उत्तम सादरीकरण, आशयघन रचना, हा गझल प्रवास एक आनंदाची बाब आहे. विषय, तंत्र आणि वृत्त या तील वैविध्याने नटलेल्या गझलसंग्रह आणि त्यातून दिवाकर जिंच्या उत्तुंग आत्मभानाचे झालेले दर्शन अभिमानास्पद आणि कौतुकास्पद आहे. मुखपृष्ठ संकल्पना चित्रकार संतोष घोंगडे यांची आहे. हा गझलसंग्रह सर्वांनी वाचावा आणि त्यातील रचनांचा आस्वाद घ्यावा असाच आहे.

पुस्तक परीक्षण

सौ. जयश्री अर्जुन मुंडे
अंबाजोगाई

पुस्तकाचे नाव. सलतो उरात काटा
कवीचे नाव. दिवाकर जोशी
प्रकाशक. समग्र प्रकाशन

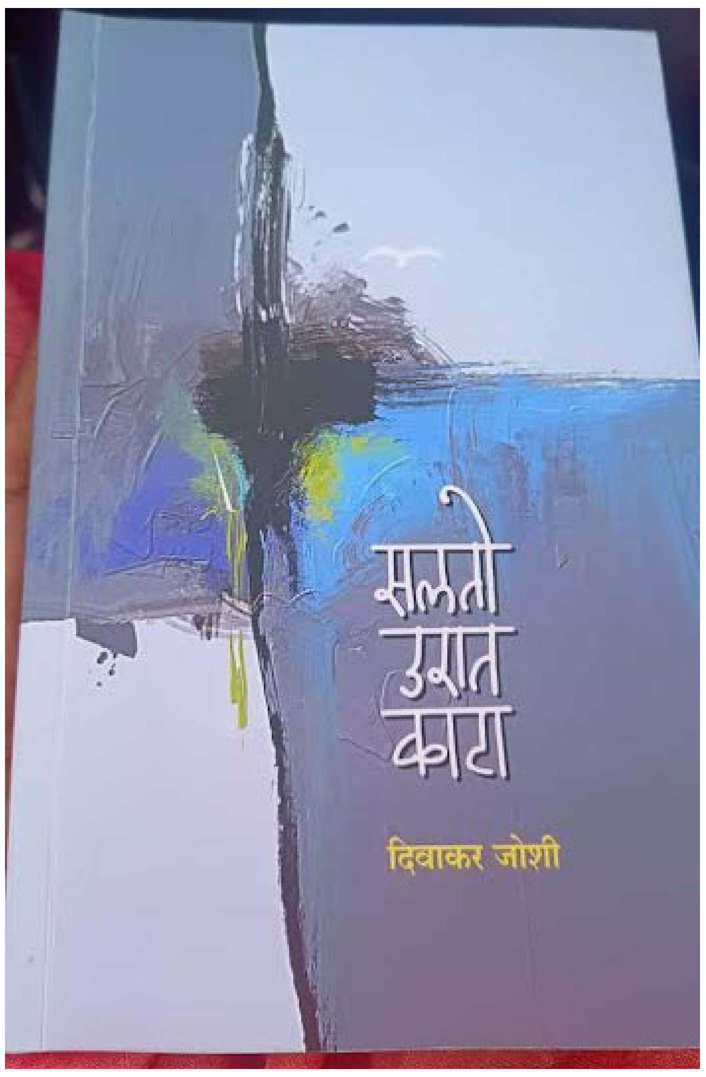

पृष्ठसंख्या. १०४ किंमत. २०० रु.

भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील एक धाडसी क्रांतीकारक शांती घोष

ज्योतिर्मय साहित्य

(मागील अंकावरून)

ब्रिटीश पोलिसांनी त्यांच्यावर संशय घेतला नाही. स्टीव्हन्स यांच्या केबीनमध्ये दोघींनी सादर केलेले दस्ताऐवज स्टीव्हन्स पहात असतानाच दोघींनी पिस्तुल काढून स्टीव्हन्सवर गोळ्या झाडल्या. नेपाळसेन या एसडीओने त्यांच्यावर झडप घालण्यापूर्वीच स्टीव्हन्स गतप्राण होऊन कोसळला. संपूर्ण कार्यालय हादरले. दोघींनाही ताब्यात घेऊन कोर्टात अथवा पोलीस स्टेशनमध्ये न नेता ब्रिटिश तुरूंगात डांबण्यात आले. या हत्येने संपूर्ण भारतातच नव्हे तर जगभर भारतीय स्वातंत्र्यलढा पोहोचला. जगातील सर्वात लहान मुलींनी स्वातंत्र्यासाठी केलेली ही हत्या होय. या हत्येमुळे भारतभर तरुण पिढी स्वातंत्र्यलढ्यात उतरण्यास सुरवात झाली. पहिल्यांदाच असे घडले कि, आरोपींना पोलीस स्टेशनमध्ये अथवा कोर्टात हजर न करता तुरूंगात डांबले गेले. त्याचे कारण असे होते कि, एवढ्या लहान मुली हे कृत्य करतात त्याचा अर्थ यांना सोडविण्यासाठी संघटना तुरुंगावर हल्ला करेल आणि आयते स्वातंत्र्यसैनिक आपल्या ताब्यात येतील असे इंग्रज अधिंकाऱ्यांनी गृहीत धरले होते.पण असे घडले नाही कारण शांती घोष आणि सुनीती चौधरी मनाने खंबीर आणि प्रशिक्षण घेतलेल्या होत्या. न्यायालयात दोघींनाही जन्मठेपेची शिक्षा ठोठावण्यात आली, कारण त्या अल्पवयीन असल्याने फाशी देण्यात कायदेशीर अडचण होती. दोघींची मैत्रीण आणि मार्गदर्शिका प्रफुल्लनलिनी ब्रम्हा यांनाही अटक करण्यात आली. अनन्वीत छळ तीचा करण्यात आला पण ती अविचल राहिली. न्यायालयात पोलीसांना तीचा सहभाग सिद्ध करता आला नाही. तरीही प्रफुल्लनलिनी ब्रम्हा यांना हिजली कॅम्प या तुरुंगातच डांबून ठेवण्यात आले. जन्मठेपेची काळ्यापाण्याची शिक्षा जाहीर झाल्यानंतर शांती घोष आणि सुनीती चौधरी दोघीही हसत होत्या. कोर्टातच पत्रकारांनी त्यांना या शिक्षेबद्दल प्रतिक्रिया विचारली असता, त्या दोघी

म्हणाल्या आम्हाला फाशी व्हायला हवी होती. आम्हाला हौतात्म्य पाहिजे होते असे त्यांनी पत्रकारांना सांगितले. ''घोड्यातल्या तबेल्यात जगण्यापेक्षा मरण बरे'' अशी भावना दोघींनीही व्यक्त केली. पोलीस व्हॅनमधून तुरूंगात नेत असताना कोर्टाबाहेर प्रचंड लोकसमुदाय उपस्थित होता. त्या देशभक्तीपर गाणी म्हणत लोकांना अभिवादन पोलीस व्हॅनमधून करीत होत्या. जगभर त्यांना झालेल्या शिक्षेच्या बातम्या आणि त्यांनी दाखवलेले धैर्य तसेच स्वातंत्र्यलढ्यातील भारतीय तरूण-तरुणींचे योगदान पोहोचले. पश्चिमेकडील नियतकालिकांनी फुक्रमॅन थॉमस या गव्हर्नर जनरल ने पारित केलेल्या अध्यादेशाच्या विरोधात संतापाचे लक्षण म्हणून बकलॅन्ड स्टीव्हन्स यांच्या हत्येचे चित्रण केले. स्टीव्हन्स यांची हत्या करण्यात आली तेंव्हा भगतसिंग, राजगुरु आणि सुखदेव यांच्या हौतात्म्याला नऊ महिने झाले होते. निकाल जाहीर झाल्यानंतर राजेशाही जिल्हा पोलिसांच्या गुप्तचर शाखेला शांती घोष आणि सुनीती चौधरी यांची स्तुती करणारा फ्लायर सापडला. शांती घोष आणि सुनीती चौधरी यांचे प्रचंड प्रमाणात हाल कैदेत करण्यात आले. दुसरे महायुद्ध चालू झाले आणि हिंदुस्थानचा पाठींबा इंग्लंडला आवश्यक असल्याने महात्मा गांधी आणि ब्रिटीश शासनाच्या झालेल्या चर्चेन्वये तसेच करारान्वये स्वातंत्र्यचळवळीतील जहाल तसेच मवाळ कार्यकर्ते जे तुरूंगात आहेत त्यांची सुटका करण्यात आली. सात वर्षाची शिक्षा भोगल्यानंतर शांती घोष यांचीही सुटका ६ डिसेंबर १९३९ रोजी करण्यात आली. मध्यंतरीच्या काळात प्रफुल्लनलिनी ब्रम्हा यांनी हिजली कॅम्प तुंगातूनच अभ्यास करून बी.ए.चे शिक्षण पूर्ण केले. १९३६ मध्ये त्यांना कोमिल्ला येथे परत आणण्यात आले आणि स्थानबध्द करण्यात आले. बम्हा यांनी काही काळ त्यांच्या गावी काक्सा येथे नजरकैदेत असताना इंटर्नशिप केली. नजरकैदेत असतानाच त्यांना क्रोनीक अपेंडिक्सचा त्रास झाला. परंतु पोलिसांनी कलकत्ता येथे उपचारासाठी न नेल्याने त्यांच्या २४ व्या वाढदिवशी २२ फेबुवारी १९३७ रोजी कोमिल्ला येथे ब्रम्हा यांचे निधन झाले. हौतात्म्य मिळविण्याची संधी प्रफुल्लनलिनी ब्रम्हा यांची हुकली आणि इतिहासात त्यांची नोंद राहून गेली. आज त्यांचा उल्लेख कोठेच केला जात नाही. असे हजारो स्वातंत्र्यसैनिक ज्यांनी आपले आयुष्य स्वंतत्र्यलढ्यासाठी खर्ची केले, त्यांची कुठेही नोंद नाही.

कैदेतून बाहेर आल्यानंतर शांती घोष यांनी अभ्यासास पुन्हा सुरवात करून आपले शिक्षण पूर्ण केले. तसेच कॉंग्रेसपक्षात महात्मा गांधी यांच्या नेतृत्वाखाली काम चालू केले. १९४२ मध्ये बंगालमधील चरगांव येथे राहणाऱ्या क्रांतीकारी प्रोफेसर चित्तरंजन दास यांच्याशी त्या विवाहबध्द झाल्या. स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर शांती घोष राजकारणात सक्रीय राहुल लोकसेवा करीत राहिल्या.१९५२ ते १९६२ पर्यंत बंगालमध्ये त्या आमदार म्हणून निवडून आल्या आणि त्यांनी विधानसभा गाजविली. पुन्हा १९६७-६८ मध्ये त्या विधान परिषदेवर आमदार म्हणून निवडले गेल्या. त्यांनी बंगाली भाषेत आपले आत्मकथनपर अरुण बहनी हे पुस्तक लिहिलेले आहे. देशासाठी आपले आयुष्य पणाला लावणाऱ्या शांती घोष यांचे ७३ व्या वर्षी २८ मार्च १९८९ रोजी निधन झाले. २०१० साली त्यांच्या साहसी कार्यावर मदर नावाची फिल्म तयार करण्यात आली, जी आज उपलब्ध आहे. लेखक गेराल्डिन फोब्र्स यांनी भारतीय महिला आणि स्वातंत्र्यआंदोलन यासाठी एक कविता केली आहे, त्यामध्ये शांती घोष आणि सुनीती चौधरी यांचा विशेष उल्लेख फोटोसह आहे. शांती घोष आणि डॉ. सुनीती चौधरी त्यांच्या आयुष्यात शेवटपर्यंत एकमेकींना साथ देत राहिल्या. सिंगापूरमध्ये नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांनी आयएनएच्या राणी झाशी कॅडेट्सना भारतीय महिलांच्या धाडसाचा उल्लेख करताना, शाळकरी मुलगी शांती घोष च्या निर्भय पराक्रमाची आठवण करून दिल्याची नोंद अभिमानास्पद आहे.

शिरीष चिटणीस

छावा - इतिहास, भावना, उत्कटता, देशभक्ती, अँक्शन यांचा सुरेख संगम

ज्योतिर्मय साहित्य

दिग्दर्शक लक्ष्मण उतेकर यांनी छावा ही अप्रतिम अशी कलाकृती सादर केली आहे. पहिल्यांदाच सांगतो छत्रपती संभाजी महाराजांची ज्या क्रूर पद्धतीने औरंगजेबाने हत्या केली तो दुर्दैवी प्रसंग पाहताना अक्षरशः काळजावर दगड ठेवावा लागतो. छत्रपती संभाजी महाराजांना दिलेली प्रत्येक वेदना यात दाखवलेली आहे. या वेदनेसह आपल्याला भलं मोठं दुःख घेऊन चित्रपट गृहा बाहेर पडावे लागते.

हा चित्रपट शिवाजी सावंत यांच्या छावा कादंबरीवर आधारित आहे. त्यामुळे इतिहासातील वाद विवाद इथे देत बसत नाही. (त्याकडे दुर्लक्षच करा) पण या सिनेमामुळे आमचा हा पराक्रमी छावा आता जगभर जाऊन नव्या पिढीला लढण्याची प्रेरणा देईल हे नक्की.

चित्रपटात पुढे काय होणार हा इतिहास आपल्याला माहित असला तरी हा चित्रपट तुम्हाला पहिल्या दृश्या पासून ते शेवटपर्यंत बांधून ठेवतो. छत्रपती संभाजी महाराज यांच्या भूमिकेला विकी कौशल याने संपूर्ण न्याय दिला आहे. किंबहुना त्याहून अधिक चांगली भूमिका दुसरा कोणी साकारू शकणार नाही इथपर्यंत त्याने या भूमिकेत जीव ओतला आहे. छत्रपती संभाजी महाराजांचे शूरत्व, राज्य कारभार करताना समोर जिजाऊ माँसाहेब आणि छत्रपती शिवाजी महाराजांनी घालून दिलेली शिकवण, छत्रपती संभाजी महाराज आणि महाराणी येसूबाई यांच्यातील स्वराज्य विषयीचे भावनिक क्षण, स्त्री, सखी, राज्ञी, या संकल्पनेला पुरेपूर उतरलेली आणि येसूबाईच्या भूमिकेत असलेली रश्मीका मंदाना यांनी या ऐतिहासिक कथेला आपल्या अभिनयाने भावनिक खोली आणि उंची मिळवून दिली आहे.

बालाजी मारगुडे,
बीड
मो. ९४०४३५०८९८

चित्रपटात भव्य दृश्ये आहेत, ज्यात रणांगणे आणि राजवाडे भव्यतेने साकारलेली आहेत... लढाईच्या देखाव्यांना सुसज्जतेने पडद्यावर आणले आहे. ही दृश्य पाहताना अंगावर रोमांच उभा राहतो. छत्रपती संभाजी महाराजांनी बुऱ्हाणपूर लुटल्यांनतर औरंगजेब आपल्या मुकुटावरील ताज जेंव्हा खाली ठेवतो तो प्रसंग जबरदस्त, अप्रतिम चित्रित करण्यात आला आहे.

ओरंगजेब विषयी जास्त काही सांगत नाही पण औरंगजेबच्या भूमिकेत असलेला अक्षय खन्ना याने त्याच्या भूमिकेला संपूर्ण न्याय दिला आहे. औरंगजेबचे मौन अतिशय क्रूर पद्धतीने त्याने साकारलेले आहे. अक्षयखन्ना उत्कृष्ट अभिनेता असल्याचे यावरून लक्षात येते. चित्रपटात हंबीरमामा, सोयरा मातोश्री, औरंगजेबची मुलगी, कवी कलश आदींच्या भूमिका साकारणारे कलाकार देखील आपल्या अभिनयाची छाप सोडून जातात.

ए.आर.रहमान यांचे संगीत कथेस पूरक आहे. लढाईची दृश्य पार्श्वसंगीतामुळे खूपच प्रभावी झाली आहेत. पण चित्रपटात एक तरी अविस्मरणीय गाणे असायला हवे होते. जेणेकरून चित्रपट संपल्यानंतर ते गाणे गुण गुणता आले असते. निदान त्यामुळे तरी दुःखद शेवट विसरता आला असता.

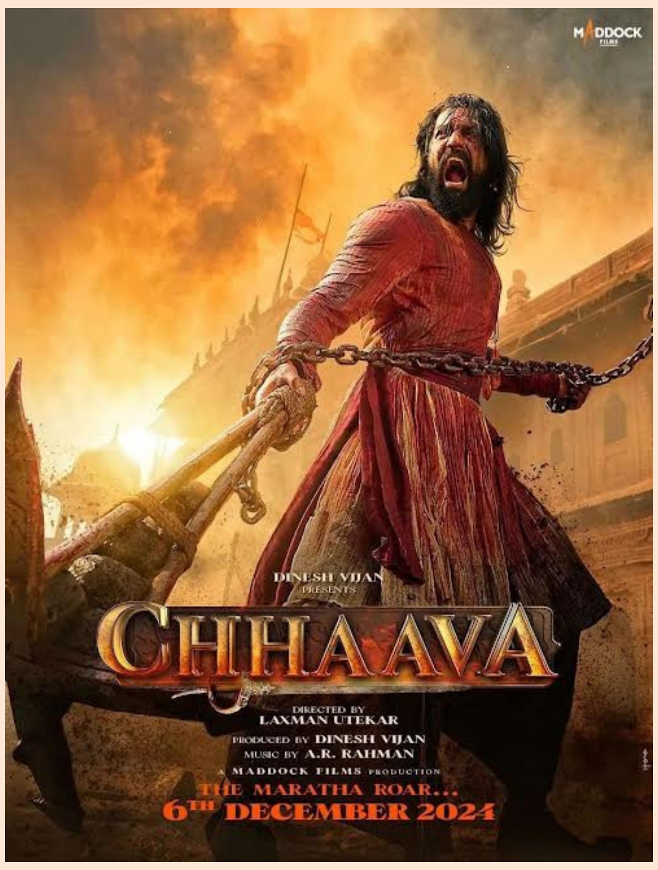

तळटीप –

१) हा चित्रपट छत्रपती संभाजी महाराज यांच्या शौर्य गाथेवर असल्याने तो रेटिंगच्या पुढे आहे. याला स्टारबीर देत बसणार नाही. आपण हा चित्रपट पहावाच पण आपल्या मुलांना देखील हा चित्रपट आवर्जून दाखवावा जेणेकरून पुढच्या पिढीला इतिहास नेमका काय हे समजायला मदत होईल.

२) छत्रपती संभाजी महाराजांच्या हत्येनंतर पुढे औरंगजेबाचे काय झाले? तो या मराठी मुलखातच कसा दफन झाला? रायगड पडल्यानंतर महाराणी येसूबाईनी औरंगजेबाच्या छळ छावणीत २९ वर्ष कैदेत कशी काढली असतील? महाराणी ताराबाईने वाढवलेले मराठा साम्राज्य, महाराणी येसूबाई आणि ताराराणी यांच्या एकत्रित शौर्याची गाथा दिग्दर्शक लक्ष्मण उतेकर यांनी पुढच्या भागात आणली पाहिजे त्याशिवाय हा चित्रपट पूर्ण होणार नाही असे मला वाटते.

३) तुम्ही बीडमध्ये असाल तर एक गोष्ट आवर्जून सांगेल, तनिष्क टॉकीजमधील स्क्रीन १ वर हा चित्रपट पाहता आला तर पहा. कारण या स्क्रीनची साऊंड सिस्टीम जबरदस्त आहे.

भारतीय संघाला शुभेच्छा!

ज्योतिर्मय साहित्य

जगातील आठ सर्वोत्तम संघात खेळली जाणारी क्रिकेटची चॅम्पियन ट्रॉफी अर्थात मिनी वर्ल्डकप स्पर्धा पाकिस्तान आणि दुबई येथे १९ फेब्रुवारी पासून सुरू झाली असून या स्पर्धेतील पहिला सामना यजमान पाकिस्तान व न्युझीलंड या दोन देशात पार पडला. या स्पर्धेतील भारताचा पहिला सामना काल म्हणजे २० फेब्रुवारी रोजी बांगलादेशशी दुबईत झाला. हा लेख तुमच्या हाती पडेपर्यंत या सामन्याचा निकाल लागलेला असेल. भारताचा दुसरा सामना पारंपरिक प्रतिस्पर्धी पाकिस्तानशी रविवारी अर्थात २३ फेब्रुवारी रोजी दुबईत होईल. केवळ भारत पाकिस्तानमधील क्रिकेट रसिकांचेच नव्हे तर जगभरातील क्रिकेट रसिकांचे लक्ष या सामन्याकडे लागले आहे. भारत पाकिस्तान हा हाय व्होल्टेज सामना दुबईत रंगणार असून नेहमीप्राणेच हा सामना अटीतटीचा होईल यात वाद नाही. भारताचा न्युझीलंडशी १२ मार्च रोजी मुकाबला होईल. भारताच्या गटात बांगलादेश, पाकिस्तान आणि न्युझीलंड हे देश आहेत. यातील भारत पाकिस्तान आणि न्युझीलंड हे तिन्ही देश या स्पर्धेतील माजी तसेच संभाव्य विजेते म्हणूनही गणले जातात त्यामुळेच या ग्रुपला ग्रुप ऑफ डेथ असे म्हंटले जाते. भारताला उपांत्य फेरी गाठायची असेल तर किमान दोन सामने जिंकावे लागतील ते ही चांगल्या धावगतीने कारण ग्रुप मधील तीन संघाने जर प्रत्येकी दोन विजय मिळवले तर ज्यांची धावगती चांगली आहे अशाच दोन संघाला उपांत्य फेरीत प्रवेश मिळेल. भारताला खरा धोका आहे तो पाकिस्तान आणि न्युझीलंड या दोन देशांशी कारण हे दोन्ही देश धोकेदायक समजले जातात. अलीकडच्या काळात भारताने पाकिस्तानवर वर्चस्व गाजवले असले तरी मागील म्हणजे २०१७ च्या चॅम्पियन ट्रॉफी मधील अंतिम सामन्यात पाकिस्ताननेच भारताला नमवले होते हे विसरून चालणार नाही. न्युझीलंड हा आयसीसी ट्रॉफी स्पर्धेत कायम भारताला जड गेलेला देश आहे. आयसीसी ट्रॉफी स्पर्धेत न्यूझीलंडचा भारताविरुद्धचा रेकॉर्ड चांगला आहे म्हणून भारताने या दोन्ही देशांशी खेळताना सतर्क राहायला हवे. जर भारताने या दोन देशांना नमवले तर भारत उपांत्य फेरीत पोहचेल. भारत उपांत्य फेरीत पोहचला तर अंतिम फेरीत नक्की पोहचेल इतकेच नाही तर भारत चॅम्पियन ट्रॉफीवर नाव देखील कोरेल असा विश्वास अनेक दिग्गज आजी माजी क्रिकेटपटुंना आहे त्याचे कारणही तसेच आहे भारतीय संघ सध्या फॉर्मात आहे. नुकत्याच झालेल्या इंग्लंड विरुद्धच्या एकदिवसीय मालिकेत भारताने एकतर्फी विजय मिळवत इंग्लंडला व्हाईट वॉश दिला. विशेष म्हणजे या मालिकेत भारताच्या सर्वच खेळाडूंनी चांगली कामगिरी केली. भारताचा कर्णधार रोहित शर्मा याने इंग्लंड विरुद्ध शतक झळकावून फॉर्मात आल्याचे दाखवून दिले. ऐन चॅम्पियन ट्रॉफीच्या तोंडावर रोहित शर्मा फॉर्मात आला हे भारतासाठी शुभचीन्ह आहे. रोहित शर्मा फॉर्मात असला की तो भारताला एकहाती विजय मिळवून देतो. रोहित शर्मा सोबतच भारताचा मॅच विनर आणि जगातील सर्वोत्तम फलंदाज विराट कोहली हा देखील फॉर्ममध्ये आला आहे. हे दोघे भारताचे जय विरू आहेत. हे दोघे फॉर्मात येणे म्हणजे भारताचे निम्मे काम फत्ते होणे. या दोघांना शुभमन गिल, श्रेयस अय्यर आणि के एल राहुल यांची साथ मिळेल. यातील गिल आणि श्रेयस हे दोघेही फॉर्मात आहेत. राहुलने मोठी खेळी केली नसली तरी मोठ्या स्पर्धेत तो आपला खेळ उंचावतो. हार्दिक पांड्या आणि रविंद्र जडेजा हे भारतचे अष्टपैलू खेळाडू फलंदाजी आणि गोलंदाजीत कमाल करू शकतात तसेच त्यांचे क्षेत्ररक्षण ही उत्तम आहे. कुलदीप यादव आणि अक्षर पटेल हे फिरकीची तर मोहंमद शमी आणि अर्षदीप सिंग हे वेगवान गोलंदाजीची धुरा सांभाळतील. जसप्रीत बुम्राची उणीव जाणवणार असली तरी शमी आणि अर्षदीप आपल्या वेगवान गोलंदाजीने प्रतिस्पर्धी फलंदाजांना जेरीस आणतील यात वाद नाही. भारताप्रमाणेच ऑस्ट्रेलिया, न्युझीलंड, दक्षिण आफ्रिका आणि पाकिस्तान या संघाकडे संभाव्य विजेते म्हणून पाहिले जात असले तरी भारतीय संघ या स्पर्धेतील सर्वात बलाढ्य संघ आहे. जर भारताच्या खेळाडूंनी त्यांच्या क्षमतेनुसार खेळ केला तर २०१३ नंतर प्रथमच भारत चॅम्पियन ट्रॉफीवर नाव कोरेल आणि १४४ कोटी देशवासीयांना जल्लोष करण्याची संधी मिळवून देईल यात शंका नाही. भारतीय संघाला चॅम्पियन ट्रॉफीसाठी मनापासून शुभेच्छा!

श्याम ठाणेदार
दौंड जिल्हा पुणे
९९२२५४६२९५

***

असा करा अभ्यास

ज्योतिर्मय साहित्य

दहावी बारावीचे विद्यार्थी लवकरच बोर्ड परीक्षेला सामोरे जातील. वर्षभर केलेल्या अभ्यासाचे मूल्यमापन परीक्षेच्या माध्यमातून होणार आहे.त्यासाठी विद्यार्थी मित्र सज्ज आहेत. स्वयंअध्ययन म्हणजे अभ्यास असे आपण म्हणूयात. मुले आणि अभ्यास यांना वेगळे करुन चालणार नाही.इतके त्यांचे घट्ट असे नाते आहे. चांगले शिक्षण घ्यायचे असेल तर मुलांना स्वअभ्यास करण्याशिवाय पर्याय नसतो. अभ्यास केला तरच मुलांची शैक्षणिक प्रगती होते. अभ्यासक्रमातील मूलभूत क्षमता, संबोध, आशय,

संकल्पना आणि कौशल्ये उत्तम प्रकारे अवगत होण्यासाठी मुलांना अभ्यास करणे खूप गरजेचे असते. अभ्यास नेमका कसा करावा हे ब-याच मुलांना समजत नाही. त्यामुळे मुले अभ्यास टाळतात किंवा अभ्यासाचा कंटाळा करतात. परिणामी मुलांच्या शैक्षणिक प्रगतीचा आलेख मंदावतो. घरात काळजीचे वातावरण निर्माण होते. यासाठी मुलांनी आणि पालकांनी खालील गोष्टीकडे लक्ष द्यावे.

वाचन- आपल्याला कोणताही अभ्यास करायचा असेल तर वाचन हा त्याचा अविभाज्य भाग आहे. ज्या विषयाचा किंवा घटकाचा अभ्यास करायचा आहे त्याचे एकाग्रतेने समजपूर्वक वाचन करा.एकदा वाचून आकलन होत नसेल तर दोनदा किंवा तीनदा वाचा.वाचन करताना महत्त्वाचे मुद्दे अधोरेखित करा.

विद्यार्थ्यांशी हितगुज

लक्ष्मण जगताप,
बारामती
संपर्क : ९४२३२ ४९९९६

चिंतन किंवा मनन- वाचलेला विषय अथवा घटक एकांतात शांतपणे आठवा.मनातल्या मनात त्याचे चिंतन करा.आपण काय वाचले हे आठवून पहा. त्याविषयी विचार करा.

लेखन- तुम्ही चिंतन केलेल्या विषयाचे किंवा घटकाचे वहीत टिपण काढा.महत्त्वाचे मुद्दे किंवा आशय लिहून काढा.तुम्ही लिहिलेले मुद्दे पुन्हा वाचून काढा.

पडताळा - तुम्ही लिहिलेले महत्त्वाचे मुद्दे किंवा आशय अचूक आहे का याचा पडताळा करा.मूळ आशय आणि तुम्ही लिहिलेला आशय तपासून पहा. झालेल्या चुका शोधा.त्या चुका पुन्हा होणार नाहीत याकडे लक्ष द्या.

सराव किंवा उजळणी - अभ्यासात सरावाला अनन्य साधारण महत्त्व आहे. अभ्यास करताना झालेल्या चुका समजून घ्या. त्या दुरुस्त करा.म्हणजेच त्या घटकाची पुन्हा उजळणी किंवा सराव करा.

गटचर्चा - अभ्यासातील घटकांवर मित्रांशी चर्चा करा.एकमेकांना प्रश्न विचारा. चर्चेतून आपल्याला अभ्यास करता येते.

प्रत्यक्ष कृती करुन पहा-अनुभव हा सर्वश्रेष्ठ गुरु आहे. काही घटकांचा अभ्यास करताना प्रात्यक्षिक, प्रयोग किंवा कृती करुन पहाव्या लागतात. तरच त्या घटकाचे चांगल्या प्रकारे आकलन होते.

हे जरनल संपादक व प्रकाशक संजय व्यापारी यांनी १०१, सी विंग, सिल्व्हर स्पेस सोसायटी, विशाल नगर, पिंपळे निलख, पुणे-४११००१ (महाराष्ट्र) येथून प्रकाशित केले. (पीआरबी कायद्यानुसार संपादकीय जबाबदारी यांची आहे. या अंकात प्रसिद्ध झालेल्या प्रत्येक बातमी, लेख व जाहिरातींशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही. सर्व वाद पुणे न्यायालयाच्या कक्षेत) E-mail-jyotirmaysahitya@gmail.com, Mob. 7743918559